

KUML
1997-98

KUML 1999

KUML 1999

Årbog for Jysk Arkæologisk Selskab

With summaries in English

I kommission hos Aarhus Universitetsforlag

Redaktion: Jesper Laursen

---

*Omslag: Jørgen Mührmann-Lund
Korrektur: Anne Lise Hansen, Hanne Plaetner og Jytte Ræbild
Tilrettelægning: Narayana Press
Tryk: Narayana Press*

---

*Skrift: Bembo 12/13
Papir: 115g Arctic Silk*

Copyright © 1999 Jysk Arkæologisk Selskab

---

*ISBN 87-88415-01-5
ISSN 0454-6245*

Indhold/Contents

<i>Jan Skamby Madsen: Hans Jørgen Madsen – Worsaae-medailen 13. maj 1999</i>	7
Hans Jørgen Madsen – the Worsaae Medal 13th of May 1999	9
<i>Lutz Klassen: Prestigeøkser af sjældne alpine bjergarter</i>	
En glemt og overset fundgruppe fra ældre stenalders slutning i Danmark	11
Prestige axes of rare alpine rock – A forgotten and overlooked find group from the end of the early Stone Age in Denmark	48
<i>Kirsten Prangsgaard, Svend Th. Andersen, Henrik Breuning-Madsen, Mads Holst, Claus Malmros og David Robinson: Gravhøje ved Lejrskov</i>	
Undersøgelse af fem høje	53
The investigation of five burial mounds at Lejrskov	95
<i>Karen Margrethe Hornstrup: Brandgrave fra yngre bronzealder</i>	
Muligheder og perspektiver	99
Cremation graves from the late Bronze Age – possibilities and perspectives	142
<i>Stine Wiell: Vimose. Fundhistorie</i>	147
A history of the Vimose finds	167
<i>Claus von Carnap-Bornheim: Vimose. “Nye” fund</i>	169
Vimose	178
<i>Folmer Christiansen: Jelling. Bebyggelse fra jernalder og vikingetid</i>	181
Jelling. Settlements from the Iron Age and the Viking Age	220
<i>Mads Ravn: Nybro. En trævej fra Kong Godfreds tid</i>	227
Nybro. A wooden track from the age of King Godfred	255
<i>Bjarne Lønborg: Vikingetidens kvindedragter</i>	259
Women’s Dresses of the Viking Age	266
<i>Hans Krongaard Kristensen: Hospitalsbygningen ved Øm Kloster</i>	
Arkæologisk undersøgelse af en stor senmiddelalderlig bygning og en nyfundet kanal	269
The hospital of the Øm Monastery. The archaeological investigation of a large, late medieval building	294
Anmeldelser	297
Jysk Arkæologisk Selskab 1998	335
Jysk Arkæologisk Selskabs skrifter	339

Vikingetidens kvindedragter

Af BJARNE LONBORG

En undersøgelse af bearbejdningsspor på vikingetids metalgenstande, deres materialer og kunstneriske udformninger viser, at de kan inddeles i fire grupper.¹

Den første gruppe udgøres af genstande støbt i tin/bly (fig. 1), hvis eneste efterbearbejdnings udgøres af afskæring af støbetap og støbelegerer. Genstandenes mønstre er urørte, og den eneste yderligere bearbejdnings er boring af huller i en eventuel nåleholder og bukning af en eventuel nåleskede.

Den anden er en mere uensartet gruppe, hvor kvaliteten af udførelsen kan være gennemført, men den kan være dårlig, ja endog sjusket. Oftest er den på det jævne. Genstande i kobberlegeringer (fig. 2) er mest almindelige, selvom både sølv- og guldgenstande forekommer. Kunstnerisk ses eksempler på mindre god udførelse, men også gennemarbejdede motiver kendes. Nogle af gruppens metalgenstande viser høj håndværksmæssig kunnen, men de fleste har et stereotypt præg, som kan tages som udtryk for masseproduktion. Mange gange er teknikker anvendt (f.eks. forgyldning, blanchering (overtræk af og med et hvidt og skinnende metal) og fortinning), alle er teknikker, hvis formål var at få metalgenstande til at syne kostbare.

Den tredje gruppe omfatter metaldekorerede hjalter på sværd og dørlær på spydspidser samt på rideudstyr, alt i jern. Mange metalteknikker ses anvendt, men den anvendte hovedteknik er indlægning ofte til fremstilling af mønstre med stereotype enkeltdele, men udførelsen af dem er oftest af høj håndværksmæssig kvalitet (fig. 3).

Den fjerde og sidste gruppe indeholder et mindre antal genstande, som er fremstillet i delvist forgyldt sølv med nielloindlægning (fig. 4). De er karakteriseret af gennemført arbejde, ikke blot kunstnerisk men også håndværksmæssigt.

Den første gruppes genstande var formentligt ejet af bondestandens nederste lag, de jordløse daglejere, mens genstandene i den anden gruppe formodentlig tilhørte jordejende bønder. Den tredje gruppes genstande var antageligt stormandseje. Genstande fra den fjerde og sidste gruppe tilhørte sandsynligvis kongen.

Rigsthula eller Rigs Vandring er et digt, forfattet i vikingetiden, men først nedskrevet i middelalderen, med mulighed for, at dele af dens for-

Fig. 1. Fibel i tin fra Hedeby, Tyskland. Ca. 1:1.
Foto: Archaeologisches Landesmuseum, Schloß
Gottorf.

Tin brooch from Haithabu, Germany. Scale approx-
imately 1:1. Photo: Archaeologisches Landesmuseum,
Schloß Gottorf.

hold har haft afsmittende virkning på indholdet.² Hovedindholdet i dig-
tet, som næppe er blevet influeret af middelalderens samfundsopfattelse,
fortæller om en tredeling af vikingetidens samfund i trælle, bønder og
stormænd.

Der synes således at være en vis overensstemmelse mellem oplysnin-
gerne i Rigsthula og de ovenfor refererede undersøgelsesresultater, selv-
om undersøgelsen intet fortæller om trællestanden.

Fig. 2. Enkeltskallet skålfør-
met fibel i kobberlegering.
Løsfund fra Gudme Mark.
Længde: 10,3 cm. Foto: Wer-
mund Bentsen.

Single-shelled tortoise shaped
brooch in copper alloy. Single
find from Gudme Mark.
Length: 10.3 centimetres.
Photo: Wermund Bentsen.

Fig. 3. Graving i jern med indlægning i sølv, kobber og kobberlegering. Grebknep fra sværd, løsfund fra Jørlunde ved Slangerup. 23/24 tråde pr. cm. Mikroskopfoto: Bjarne Lønborg.

Engraving in iron with silver, copper, and copper alloy inlay. Pommel from a sword from Jørlunde, near Slangerup. Single Find. 23/24 wires per centimetres. Microscope photo: Bjarne Lønborg.

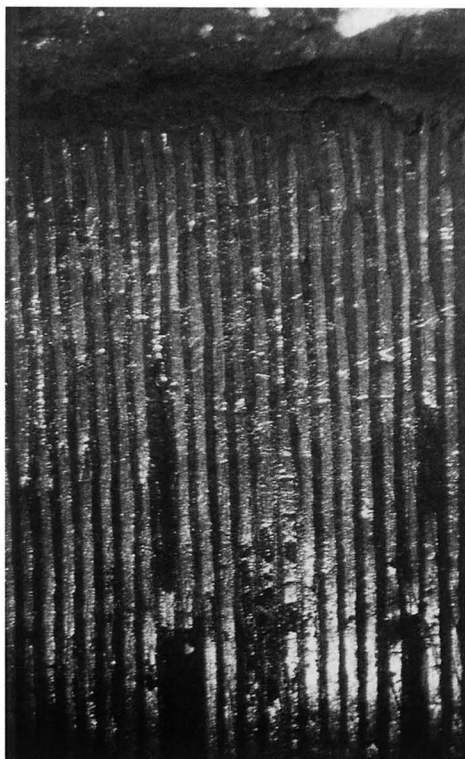

Fig. 4. Remendedup i forgyldt sølv med nielloindlægning. Fra kammergraven i Jelling Kirke. L.: 3,2 cm. Foto: Nationalmuseet.

Strap end in gilded silver with niello inlay. Length: 3.2 centimetres. From the chamber grave in the Jelling church. Photo: The National Museum.

Fig. 5. Fire svenske hængesmykker. Fra venstre til højre. Birka, grav 835. Kinsta, Öland. Tuna, Uppland. Grödinge, Södermanland. Figuren fra Kinsta viser samme type kjole som Fig. 3, mens figuren fra Birka viser forklæde og slæb ovenpå kjolen. De to sidste figurer viser yderligere to udformninger af kappen. (Efter Bau 1982).

Four Swedish pendants. From left to right: Birka, grave 835. Kinsta, Öland. Tuna, Uppland. Grödinge, Södermanland. The pendant from Kinsta demonstrates the same dress as the one shown in fig. 3, while the one from Birka shows an apron and a train on top of the dress. The last two pendants furthermore demonstrate two types of cape. (From Bau 1982).

Når man taler om kvindedragten i vikingetiden, forstås almindeligvis én type dragt, der er kendetegnet af en selekjole i uld, holdt oppe af to skålformede fibler. For at give et indtryk af dens udseende, har man anvendt forskellige samtidige afbildninger af kvinder set fra siden, som fortrinsvis kendes fra hængesmykker i sølv eller kobberlegering (fig. 5). Der er blot en hage ved afbildningerne: ingen af kvinderne bærer skålformede fibler, hvorfor det er usandsynligt, at de er iført selekjole.

Et antal kvindegrave uden fibler, der betegnes rige, modsvarer afbildningerne. Som eksempel kan nævnes Hvilehøj.³ Andre eksempler på kvindegrave uden skålformede fibler er de såkaldte vognfadinggrave, som ud fra gravgaver bestemmes som kvindegrave.⁴

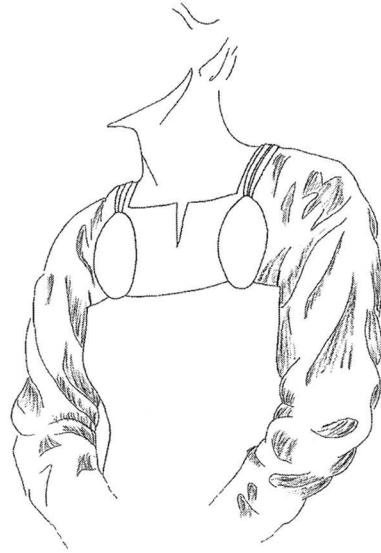
Sådanne fibelløse kvindegrave bliver ikke forklaret ved den hidtidige opfattelse af vikingekvindens dragt. En anden forklaring er derfor påkrævet.

Hidtil har man opfattet kvindegrave indeholdende skålformede fibler som rige grave, hvor den afdøde skulle tilhøre den øverste del af befolkningen. Men i lyset af det store antal skålformede fibler, der indtil nu er fundet, ca. 4000,⁵ og i betragtning af deres fejl og ofte middelmådige udførelse og efterbearbejdning, lader denne opfattelse ikke til at være holdbar.

Ud fra undersøgelser af skålformede, ligearmede, trefligede, små og store runde fibler og andre støbte metalgenstande, særligt af kobberlegeringer, fremgår det, at støbefejl, som giver sig til kende i form af manglende dele, var almindelige og accepterede, da sådanne genstande oftest udviser slid. Sliddet ses dog kun på forsiderne, ikke på bagsiderne, hvorfor det ikke kan være fremkommet under brug, men snarere som følge af pudning. Disse genstande viser endvidere ofte reparationer, dele af eller hele nåleholderen/nåleskeden er knækket af og en ny i jern påsat med jernnitter, der ofte er fæstnet på genstanden uden hensyntagen til fiblens op-

Fig. 6. Rekonstruktion af den almindelige selekjole. Delvist efter Jørgensen 1987. Tegning: Birgit Kristensen.

Reconstruction of the common strapped gown. Partly from Jørgensen 1987. Drawing: Birgit Kristensen.

rindelige udseende. På genstande af kobberlegeringer ses ydermere ofte ændringer af udseendet i form af forgyldninger, blancheringer eller påloddede dele i sølv. Formålet med disse ændringer må have været at få disse genstande til at syne kostbare. Endvidere er genstandenes efterbejdning sjældent af førsteklasses udførelse. Dette fører frem til, at ejere af disse genstande næppe tilhørte samfundets højeste lag, men tilhørte en stand, der accepterede fejl og mangler ved deres dragtudstyr samtidig med, at de "snobbede opad". Det er derfor sandsynligt, at den dragt, som de skålformede fibler har siddet på, var båret af kvinder, der tilhørte den økonomisk bedrestillede del af bønderne.

Når man finder dragtdele af tekstiler i jorden, skyldes det som regel salte, der dannes under nedbrydning af metaller. Det er derfor kun de samfundslag, som gravlægges med smykker og andre metalgenstande, hvis klædedragt vi har kendskab til. Dette er formodentlig årsag til, at vi intet ved om trækvindens dragt.

Bondestandens kvindedragt udgjordes af flere klædningsstykker. Inderst mod kroppen bar kvinden en særk af hør, almindeligvis glat. Selekjolen forekom i to varianter: en glat og lukket udgave (fig. 6), der var den almindelige, og en anden kun kendt i tre eksemplarer (fig. 7), ligeledes glat og lukket, men med et gaufferet stykke (vikingetidens plissering) foran mellem fiblerne.⁶ To af disse er fremstillet af uld, mens den tredje er af hør. Den almindelige selekjole var fremstillet af én bane stof, sammensyet æg mod æg, så der fremkom et rørignende stykke. Kjolerne med gauffering var fremstillet af en bredere bane stof, hvoraf en har et uldent brikbånd fastsyet øverst på kjolen mellem fiblerne.

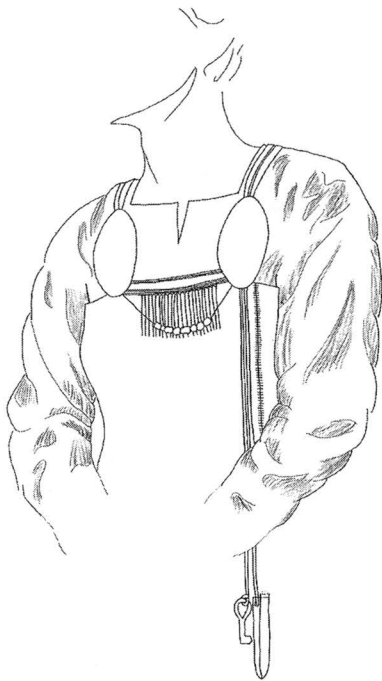

Fig. 7. Rekonstruktion af den gauffrede selekjole. Delvist efter Jørgensen 1987. Tegning: Birgit Kristensen.

Reconstruction of the strapped gown with gauffring. Partly from Jørgensen 1987. Drawing: Birgit Kristensen.

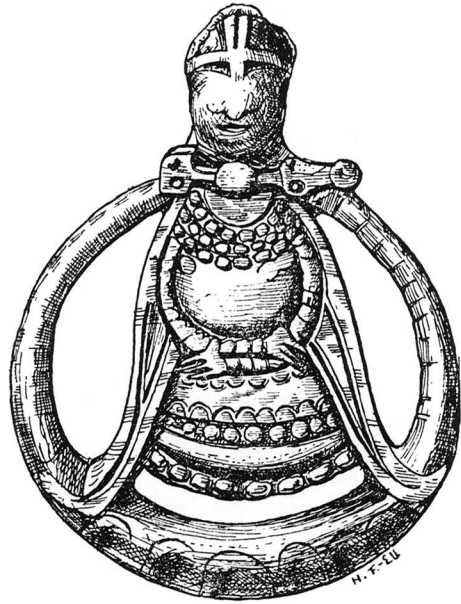
De knap så velhavende bønders kvinder har antagelig haft en dragt uden fibler, men dens udformning er ukendt.

Stormandskvinders dragt var også uden fibler. Personen på sølvfiguren fra Aska, Östergötland i Sverige (fig. 8), bærer ingen skålformede fibler, men en fibel foran ved halsudskæringen, måske er det Brisingamen, Frejas guldsmykke. Hvorledes snittet på denne dragt var udformet, er imidlertid ukendt. Et andet eksempel på en kvinde set forfra findes på Osebergslæden (fig. 9).

Udseendet af stormandsgruppens kvindedragt kendes indtil nu kun fra afbildninger. Desværre viser disse kun det allernødvendigste; oldtidens mennesker vidste jo udmærket, hvorledes dragterne så ud. Det var derfor tilstrækkeligt at vise dragternes hovedbestanddele, så dragttypen kunne genkendes. Hvad der karakteriserer dragten på disse afbildninger, er særk og kjole, men uden et sæt fibler til at holde kjolen på plads. Hertil kommer yderligere forklæde, slæb og kappe, hvor kappen forekommer i flere udgaver. Disse klædningsstykker kan alle være udsmykket med forskellige "bånd", der må tolkes som brikbånd. Kjolen/særken når til lige over anklernerne eller dækker fødderne. Et karakteristisk træk er desuden kvindens hår, der ofte er langt og er bundet i en "knode" ved baghovedet. Dette træk har muligvis med kvindens ægteskabelige stand at gøre.

Fig. 8. Sølvhængesmykke fra Aska, Östergötland i Sverige visende en kvinde set forfra uden skålformede fibler. (Efter H. Arbman: Birka I, 1940-43).

Silver pendant from Aska, Östergötland in Sweden, showing a woman seen from the front without tortoise shaped brooches. (After H. Arbman: Birka I, 1940-43).

Herved fremtræder et mere nuanceret billede af dragtskikken for vikingetidens kvinder. I stedet for at opfatte vikingetidens kvindedragt som én dragttype, præsenteres dragttyper, hvis udseende afhæng af, hvilken del af samfundet kvinden tilhørte. En fremstilling der præsenterer et klassesdelt samfund, og som bedre forklarer det hidtil fremlagte arkæologiske materiale.

Fig. 9. Træskæring på Oseberglæden i Norge visende en kvinde set forfra uden skålformede fibler. Tegning: Bjarne Lønborg.

Wood carving from the Oseberg sledge showing a woman from the front without tortoise shaped brooches. Drawing: Bjarne Lønborg.

NOTER

- 1) Lønborg 1998.
- 2) Larsen 1968:95ff.
- 3) Hald 1980:111ff.
- 4) Roesdahl 1982:Fig. 8 nederst og Fig. 44 nederst.
- 5) Jansson 1985:12 og 221.
- 6) Én fra Danmark (Rasmussen og Lønborg 1993), én fra Norge (Holm-Olsen 1976), og én fra Birka i Sverige (skriftlig oplysning Inga Hägg).

LITTERATUR

- Bau, F. 1982: Seler og slæb i vikingetid. Birka's kvindedragt i nyt lys. *Kuml* 1981.
- Hald, H. 1980: *Ancient Danish Textiles from Bogs and Burials. A Comparative Study of Costume and Iron Age Textiles*. København.
- Holm-Olsen, I. M. 1976: Noen gravfunn fra Vestlandet, som kaster lys over vikingetidens kvinne-drakt. *VIKING XXXIX*. Oslo.
- Jansson, I. 1985: *Ovala spånmbucklor. En studie av vikingatida standardsmycken med utgångspunkt från Björkö-fyndet*. Aun 7. Uppsala.
- Jørgensen, L. 1987: En bornholmerpige fra 700-årene. *Nationalmuseets Arbejdsmark*. København.
- Larsen, T. (oversætter) 1968: *Nordens gudekvad*. 2. Udgave. København.
- Lønborg, B. 1998: *Vikingetidens metalteknik*. Fynske Studier 17. Odense University Studies in History and Social Sciences Vol. 203. Odense.
- Rasmussen, L. og Lønborg, B. 1993: Dragtrester fra grav ACQ, Køstrup. *Fynske Minder* 1993.
- Roesdahl, E. 1982: *Viking Age Denmark*. London.

SUMMARY

Women's Dresses of the Viking Age

An examination of working-up traces on Viking Age metal artefacts, their materials, and their artistic execution, shows that they may be divided into four groups.

The first group consists of artefacts made of tin or lead without any working-up of the pattern. The metal of the second group is primarily copper alloy, but may be silver or gold. Artefacts of this group are often stereotype, and the quality of the working-up is mostly average, but may be excellent or poor, even sloppy. The artefacts in the third group are sword hilts, sockets for spear points, and riding equipment, all made from iron and decorated with metals in stereotype patterns, but with a high degree of technical

virtuosity. Finally, the fourth group consists of artefacts in partially gilded silver with niello inlay. They show a high degree of artistic performance and similarly high craftsmanship.

Farmers of the lowest ranks (the landless hired hands) owned the artefacts of the first group (fig. 1), while the artefacts of the second group belonged to the well-to-do farmers (fig. 2). The artefacts of the third group were possessions of the nobility (fig. 3), while the king owned artefacts of the fourth group (fig. 4).

The poem *Rigsthula* was composed during the Viking Period, although it was not put into writing until sometime after the end

of this period. It describes a society divided into the three classes of thralls, farmers, and nobility.

There is a correlation between the information in the *Rigsthula* and the above-referred examination results, even if the latter does not tell anything about the thralls. The groups in which metal artefacts are divided seem to reflect the tripartition of the society described in the poem.

When fragments of dress textiles are found in the ground, this is because metal salts formed by deterioration of metals have preserved them. The thralls probably did not own metal artefacts, as these were property. This is why we can say nothing about their costume. However, some farmers, and of course the nobility, could afford metal ornaments. This is why their costumes are sometimes preserved in graves.

When we are nowadays referring to the woman's dress of the Viking Period, one type of dress is inferred: a shift made of flax worn as the innermost dress, on top of that a woolly gown with straps, usually kept in place by a pair of tortoise-shaped brooches, and finally a cape. Contemporary depictions of women (fig. 5) are used to show the appearance of this costume. However, as none of the depictions show women wearing tortoise-shaped brooches, we may conclude that these women are not wearing strapped gowns. Several Viking Age women's graves without brooches demonstrate that not all women wore brooches of this kind.

Until now, women's graves containing tortoise-shaped brooches have been considered graves of the rich. The deceased were believed to belong to the highest layers of society. However, if we consider the large number of tortoise-shaped brooches found (approximately 4000), and their flaws and often poor execution, we may conclude that this cannot be true. The relation between wealth and ornaments must be examined closer.

Many metal brooches are worn, but only

on the front, not on the back. We may interpret this as wearing through polishing. Many such artefacts also show repairs that are often rivetted on without concern to the original patterns. Artefacts made of copper alloy often display alterations of appearance in the form of gilding, blanching, and soldered-on parts in silver. Alterations that must have had the purpose of making the objects look more valuable. Further, the working-up of such artefacts is very rarely of first class execution. Thus, the owners hardly belonged to the highest layers of society, but more likely, to a level that had to accept flaws in the equipment. The wish to make them look more valuable may be explained as sheer snobbishness. It is therefore most likely that such artefacts belonged to the well-to-do farmers.

The strapped gown is known in two varieties: an even type (fig. 6) being the common type, and an uncommon one, which is only known from three finds (fig. 7). The type is similar to the common one, but has a gauffered part on the front between the two brooches. The poor peasant women possibly had another and cheaper type of dress without tortoise-shaped brooches. The dress of the female thralls is unknown.

Women of the nobility had a quite different type of dress without brooches. A silver pendant from Aska in Sweden (fig. 8) shows a woman from the front. She had no tortoise shaped brooches, but a single brooch in front of the throat. Another example of this brooch-less dress is given by a woodcarving on the Oseberg sledge (fig. 9).

A more diversified picture of the female dress of the Viking Period thus emerges. Not only does this new interpretation present several different dresses; it also shows a class society and suggests a new way of looking at the archaeological material from this period.

Bjarne Lønborg
Odense

